

Kommittédirektiv

Beslutanderätten vid gemensam vårdnad

Dir.
2006:83

Beslut vid regeringssammanträde den 6 juli 2006

Sammanfattning av uppdraget

Utredaren skall analysera vilka nackdelar som kan uppkomma för ett barn vid gemensam vårdnad när vårdnadshavarna inte kan enas i frågor som rör barnet. Utredaren skall särskilt uppmärksamma barns möjlighet att få hälso- och sjukvård och insatser inom socialtjänstens område. Även andra frågor som rör vårdnaden skall belysas, t.ex. när det gäller barnets förskoleverksamhet, skola och boende. Med utgångspunkt i analysen skall utredaren lämna förslag som syftar till att bättre tillgodose barnets intressen och underlätta ett gemensamt vårdnadsansvar.

Utredaren skall vidare överväga om en förälder som inte är vårdnadshavare i större utsträckning än i dag bör ges möjlighet att få information om barnet direkt från berörda myndigheter och enskilda organ, t.ex. skola, hälso- och sjukvård samt socialtjänst.

En annan uppgift för utredaren är att ta ställning till om det behövs en uttrycklig lagreglering om medverkan av en s.k. kontaktperson vid umgänge mellan ett barn och en förälder, i syfte att säkerställa att barnet får det stöd han eller hon kan behöva vid umgänget.

Bakgrund

Den som har vårdnaden om ett barn ansvarar för barnets person och har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Har barnet två vårdnads-

havare, skall dessa utöva sina rättigheter och skyldigheter mot barnet tillsammans (6 kap. 13 § föräldrabalken). Det krävs alltså normalt gemensamma beslut i frågor som rör vårdnaden. Undantag gäller om en av vårdnadshavarna till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak är förhindrad att ta del i sådana beslut om vårdnaden som inte utan olägenhet kan skjutas upp. Båda vårdnadshavarna kan inte heller förutsättas delta i alla de vardagliga avgöranden som måste träffas när det gäller omsorgen om barnet, t.ex. om mat, kläder och sovtider. År 1998 infördes också en möjlighet för domstol att vid gemensam vårdnad besluta om barnets boende, om umgänge med den förälder som barnet inte bor tillsammans med och om resekostnader vid umgänge (prop. 1997/98:7, bet. 1997/98:LU12). Domstolen kan dessutom besluta om underhållsbidrag till barnet. Men i övrigt krävs alltså att vårdnadshavarna kan enas i frågor som rör barnet.

Kravet på enighet mellan vårdnadshavarna har tidigare varit föremål för överväganden. Inför de lagändringar som gjordes år 1998 föreslog Vårdnadstvistutredningen att det skulle införas en uttrycklig bestämmelse om att den vårdnadshavare som barnet bor tillsammans med ensam får besluta i frågor om den dagliga omsorgen (SOU 1995:79 s. 102). Regeringen lade dock inte fram något förslag om detta, bl.a. med hänvisning till att behovet av en reglering inte ansågs vara tillräckligt stort. Lagutskottet delade regeringens uppfattning men förutsatte att regeringen följde frågan och, om det fanns anledning, återkom till riksdagen med förslag på området (angiven prop. s. 54 f. och bet. s. 37).

Under senare år har det i olika sammanhang gjorts gällande att kravet på samstämmighet vid gemensam vårdnad ibland kan leda till problem, inte minst mot bakgrund av att en domstol numera kan döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja. Bland annat har man uppmärksammat frågor som rör barnets förskoleverksamhet och skola samt barnets möjlighet att få tillgång till hälso- och sjukvård och insatser från socialtjänsten.

Barns rätt till psykiatrisk vård behandlades av Kommittén mot barnmisshandel i betänkandet Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda (SOU 2001:72). Kommittén framhöll att

kravet på enighet mellan vårdnadshavarna får negativa konsekvenser när det gäller ett barns möjlighet att få psykiatrisk behandling efter att ha blivit utsatt för övergrepp i hemmet (s. 269).

Frågor som rör kravet på samstämmighet vid gemensam vårdnad togs också upp av 2002 års vårdnadskommitté (SOU 2005:43 s. 125 f.). Kommittén uppmärksammade särskilt situationer där barn har behov av psykiatrisk vård eller behandling efter att ha utsatts för övergrepp eller sett någon annan i familjen utsättas för övergrepp. Kommittén pekade bl.a. på ett fall som har prövats av Riksdagens ombudsmän (JO) där det fanns misstanke om kvinnomisshandel, barnmisshandel och sexuella övergrepp. Det konstaterades att det i en sådan situation krävdes att båda föräldrarna godkände insatser från hälso- och sjukvården, trots att det var barnets far som misstänktes för övergreppen (se JO:s ämbetsberättelse 2003/04 s. 314). Kommittén gjorde bedömningen att ett barn måste kunna få tillgång till hälso- och sjukvård och andra stödinsatser även om en vårdnadshavare motsätter sig detta. Kommitténs slutsats var dock att frågan krävde en djupare analys än vad den hade möjlighet att göra inom ramen för sitt uppdrag.

Som regeringen uttalade i samband med behandlingen av vårdnadskommitténs betänkande bör frågan om kravet på enighet vid gemensam vårdnad nu analyseras vidare (prop. 2005/06:99 s. 52). Behovet av sådana överväganden har också påtalats av riksdagen (bet. 2005/06:LU27 s. 22).

En närliggande fråga som uppmärksammades under beredningen av kommitténs betänkande och som bör övervägas i sammanhanget är möjligheterna för en förälder som inte är vårdnadshavare att få upplysningar om barnet. En annan fråga som bör tas upp är medverkan av en s.k. kontaktperson vid umgänge mellan ett barn och en förälder. I dag finns det vissa oklarheter när det gäller förutsättningarna för beslut om kontaktperson (angiven prop. s. 58).

Uppdraget

En särskild utredare skall utses och ges följande uppdrag.

Kravet på enighet mellan vårdnadshavarna

Utredaren skall analysera vilka nackdelar som i praktiken kan uppkomma för ett barn vid gemensam vårdnad när vårdnadshavarna inte kan enas i frågor som rör barnet. Utredaren skall särskilt uppmärksamma barns möjlighet att få tillgång till hälso- och sjukvård och insatser inom socialtjänstens område. Även andra frågor som rör vårdnaden skall belysas, t.ex. när det gäller barnets förskoleverksamhet, skola och boende.

Utredaren skall med utgångspunkt i analysen lämna förslag som syftar till att bättre tillgodose barnets intressen och underlätta ett gemensamt vårdnadsansvar. En ordning som skall övervägas är att ge domstol möjlighet att ge en av vårdnadshavarna rätt att besluta ensam i en viss fråga eller att dela upp vårdnadshavarnas uppgifter. Alternativt skulle någon annan myndighet, t.ex. socialnämnden, kunna utses att avgöra en viss fråga när vårdnadshavarna inte kan enas. Ett annat sätt kan vara att direkt i lag ge en av vårdnadshavarna rätt att besluta ensam i större utsträckning än i dag. Utredaren skall överväga dessa och andra möjligheter.

Utredaren skall eftersträva att regelsystemet blir så utformat att gemensam vårdnad fungerar i det dagliga livet utan att alltför stora avsteg görs från principen att föräldrar med gemensam vårdnad skall kunna enas om det som rör barnet. Ett gemensamt rättsligt ansvar mellan vårdnadshavarna kan ofta leda till ett större engagemang och därmed i vid bemärkelse öka barnets möjligheter att få tillgång till båda sina föräldrar. Samtidigt måste det eftersträvas att kravet på samstämmighet mellan vårdnadshavarna inte bidrar till ökade konflikter som riskerar att påverka barnets livssituation negativt. Utredaren skall utgå ifrån att regleringen vid gemensam vårdnad så långt det är möjligt och lämpligt bör vara densamma för föräldrar som bor tillsammans som för särlevande föräldrar.

Utredaren skall även överväga behovet av en reglering när det gäller förutsättningarna för socialtjänsten att tala med ett

barn utan vårdnadshavarens samtycke (jfr JO:s beslut den 10 oktober 2005, dnr 1059–2003 och 4857–2003).

Upplysningar om barnet

Om en förälder ensam har vårdnaden om barnet, kan det ur barnets synvinkel vara viktigt att den andra föräldern ändå finns med i barnets vardag på ett naturligt sätt. Detta underlättas om föräldern kan ta del i barnets liv. I strävandena att främja en sådan kontakt infördes år 1991 en skyldighet för den förälder som är vårdnadshavare att till den andra föräldern lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget med den föräldern, om inte särskilda skäl talar mot det (6 kap. 15 § fjärde stycket föräldrabalken). Det kan gälla upplysningar om barnets skolgång, hälso- och sjukdomstillstånd, fritidsintressen och kamratrelationer. En förälder som inte är vårdnadshavare saknar däremot i allmänhet möjlighet att få information om barnet direkt från t.ex. förskoleverksamhet, skola, hälso- och sjukvård samt socialtjänst.

Utredaren skall överväga om en förälder som inte är vårdnadshavare i större utsträckning än i dag bör ges möjlighet att få information om barnet direkt från berörda myndigheter och enskilda organ. En sådan ordning finns i andra nordiska länder. Behovet av regler för att undvika missbruk av upplysningar skall särskilt uppmärksammas i sammanhanget. Det gäller bl.a. i situationer där en av vårdnadshavarna eller barnet utsätts för hot eller förföljelse.

Kontaktperson vid umgänge

Utredaren skall ta ställning till om det behövs en uttrycklig lagreglering om medverkan av en s.k. kontaktperson vid umgänge mellan ett barn och en förälder, i syfte att säkerställa att barnet får det stöd han eller hon kan behöva vid umgänget. Utredaren skall överväga om socialnämnden – till skillnad från i dag – bör vara skyldig att utse en kontaktperson när domstolen har beslutat om detta. Vidare skall det utredas vilken kontakt som bör förekomma mellan domstolen och socialnämnden före domstolens beslut, liksom andra frågor om socialnämndens

hantering. Utredaren skall uppmärksamma de oklarheter som Riksdagens ombudsmän (JO) har pekat på när det gäller medverkan av kontaktperson (se JO:s ämbetsberättelse 2002/03 s. 252 f.). Andra frågor som skall tas upp är kontaktpersonens uppgifter, utformningen av uppdraget och uppdragets avslutande.

Övrigt

Utredaren skall redovisa gällande rätt och eventuellt pågående lagstiftningsarbete i länder som utredaren bedömer vara av intresse i sammanhanget. Regleringen i andra nordiska länder bör ges en särskild belysning och beaktas i arbetet.

Utredaren skall inhämta synpunkter från berörda myndigheter och organisationer.

Utredaren skall föreslå de författningsändringar som bedöms vara behövliga.

Utredaren skall redovisa vilka budgetära konsekvenser förslagen kan komma att medföra och lämna förslag på hur dessa kostnader kan finansieras.

Uppdraget skall redovisas senast den 1 juli 2007.

(Justitiedepartementet)